ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 2,491 — Կ. ՊՈԼԻՍ 1904 ՆՈՅԵՄ. 22 — 5 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ — 27 ՌԱՄԱԶԱՆ, 1322 — 22 ԹՇՐԻՆԻ ՈՒ՚ 1320 — ԵՐԿՈՒՇԱՔԹԻ

# Բիւզանդիոն

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ

ՏԻՐ ԵՒ ՏՆՕՐԻՆ ԲԻՒԶԱՆԴ ՔԻՉԵԱՆ

PUZANTION
Journal Arménien Quotidien, Politique, Financier et Littéraire
Directeur - Propriétaire
PUZANT KÉTCHIAN
Bab-Ali Djaddéssi, № 23-25
CONSTANTINOPLE

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ — ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԻՏԱԿԱՆ

## Պօլսական Տեսարաններ

### ՇԱԳԱՆԱԿ—ՁՈՒՐ

Վերին Վօսփորի համբաւաւոր ջուրերուն մէջ, Քէսթանէ—Սուլու ըսուածը, տղայութենէս ի վեր, գէթ որչափ որ ես կ՚յիշեմ, լքուած, երեսէ ու յարգէ ինկած տեղ մըն էր։ Ագմուկէ խորշող, միայնութեան սիրահար ցանցառ թիւով անձեր, տեղին կամ Ջուրին amateur մէկ քանի հազուադէպ ընտանիքներ, կուգային զովանալ ու զուարճանալ անոր դարաւոր ծառերուն հովանիին տակ։ Մինակ երբեմն, հին մարդիկ կամ անցեալին կառչած մտիկներ, մելամաղձութիւնով խառն ափսոսանքով կ՚յիշէին անոր փայլուն օրերը, ուր «քաղաքացիները իրար կ՚ուսէր ու սէրերնին վար կ՚իջուէր,» ինչպես կ՚ըսէին իրենք ժողովրդական չափազանցող նկարագրականներով։

—Ջրերը որքա՜ն էր ան ատեն, կ՚ըսէր մէկը, ինչպէս նաև այսօրուան միւս խըզզը զբօսավայրերը. Ֆընտըխլը ու Քէսթանէ Սուլիները միայն կային, ան ալ Ֆըտաքլի պէս բազմութիւն կ՚ըլար։ Ինչ պիտի ընես, ժողովուրդին ճաշակը իրաւ չար չոժական է եղեր, կապիկի մը խանդավառութիւն պէս Բրածոներուն ու amateurներուն դէմքին վրայ անճառ ճառագայթում մը կ՚պպզար և ամէն անգամուն կ՚խրխնջային յաղթական։

—Տեսա՞ք Քէսթանէն ի՞նտոր կ՚ըլայ։ Ջրերը քանի՜ փարա կ՚ընէ ատոր քով։ Ջուրը պիրապիր, օդը պատուական, տեղը ֆէբան, տեսարանը անմահական։

Եւ այնպէս կ՚փառաբանէին որ օտար մը այդ զբօսավայրը անոնց սեպհականութիւնը պիտի կարծէր։ Տեսակ մը արժանապատուութեան զգացո՞ւմ կար արդեօք, իրենց և իրենց ժամանակակիցներուն ճաշակին նկատմամբ, որ գոհացում կ՚ստանար, երբ ուրիշ մէկը կ՚արհամարհէր զանոնք։ Գնդապետ կ՚դուրս կ՚ելլէր։ Ֆաստաբանին համար այս կասկածոտութիւնը գրեթէ համարժէք էր աղէտքի մը։ Իր վարկը, ի սկզբան, ծաղկած էր ինչպէս խնձորենի մը գարնան դարձին, կը սկսէր ժժգունիլ ու դանդաղիլ։ Հակառակ կողմի փաստաբանը, անձնական թշնամի մը, կատաղի և առանց խղճահարութեան, մրցակցին՝ Մացքոյի մասին ամէնէն աննպաստ լուրերը տարածած էր։ Մամուլը խնամքով դրօթիք մ՚եղաւ թըշնամոյն դէմ...։ Այն ատեն կրկնակ վէճ մը սկսաւ, դատաւորական և անձնական։ Մացքօ, իր կողմէն, կարելի եղածին չափ կ՚ջանար վճռաց հասցնել թշնամւոյն, և ամէնօր դէմ առնէին գրգռիչ, գայթացուիչ վարմունքը ցոյց կուտար։ Բայց ատիկ չատ չահ մը չէր հաներ։ Իր պահանջատէրերը վատահութիւննին կ՚կտրէին։ Նորէն դրամի հաւաք վազելու տենդի մը մէջ պարգեւելով մեզի։ Վերը, մեր parterreին ծայրագոյն արեւելքին կողմը, յանկերնա մը կ՚յանկրտայ անդուլ, իր առաջ ու գլուխ նօթերը խառնելով, վարչին եկած մեզիկ, դարձդարձիկ, ու ունգամ՚ին եղանակներուն։ Այ կողմի չորրորդ սեթին վրայ, խարիսխներու վրայ ընկղմամած երիտասարդներու խմբակ մը, լայնակ խարիսխներ կ՚երգէ ու խմէ—սազ կ՚ձգտացնէ։ Անխոտ սափրի փճօսկրային ալ, միւս ծայրը, չէզոք գօտի մը հազիւ գտած, ինքզինք կ՚սկսի հռնդալ։ Այդ ընդհանուր խառնաձայնութեան մէջ կարելի՞ պակաս մը պիտի սեպուէր, եթէ գիւղաւոյով, այդ օրը նարտ խազացողներ չըլլային։ Հոդ, ինչու որ ամէն «սեթ»երէն ժայթքող չսթուչութիւնի ձայներուն չափ ոչինչ կայ այդ եւրոպական նուագահանդէսը վարելու ու չափանկելու կարող։

Վերջապէս կ՚սանի մեր ափսէն, ուր գաւաթներ ու չիչեր, չիչեր ու գաւաթներ, պաղ, մաքուր ու արծաթային ջուրով մինչեւ կոկորդնին լեցուն, ասպարէզ կ՚կարդան մեզի։ Ապահովաբար եթէ այդ պահուն, հակալբոլական ընկերակցութեան անդամ մը, մեր մօտը ըլլար, մեծ ախորժ պիտի զգար տեսնելով գէթ մեր խմբակին սպիտակ վիճակը։ Բայց չեմ յանձնարարեր իրեն, դարձ մը ընել չատ անդիօք, ինչու որ կ՚տեսնամ որ չորքի պատրուակով հոս եկած բազմաթիւ խումբեր, օղիի, գինիի, գարեջուրի գաւաթներու մէջ լող կուտան, գլուխները դատնալու աստիճան։ Լանկերնային մօտ ամէնէն աւելի են խան երիտասարդները, որոնք ընդհատ իրարու կ՚փաթթոին և կ՚ակոն ...պարիլ։ Ալ մինչեւ իրիկուն ոչ լանկերնան կ՚դադրի հառաչել, ոչ զոյգերը ցաքելէ։ Վարիչին բարձ ձայնը, ատենը մէյ մը, հրթիռի պէս կ՚բարձրանայ, կ՚սաւառնի ու կ՚ինչայ կ՚մարի ընդհատ չըլլալու մէկ, օրչափ ատեն որ կ՚աւելն կրկնուած figureներ ու անվերջանալի rondներով քաարիլները։

Տեղ տեղ, չատ մարդիկ գետինները փռուած են, կօշիկնին հանած, խարիսխներու վրայ։ Կան որ կ՚քնանան, կան որ կ՚ճաշեն, օրուան չեմ գիտեր ո՛ր ճաշը։ Ուրիշներ անտաքեր, նաւիկիէներու առաջքը անցած, հնգկանաւի կլուկլուներ հանելով հրկար ու օձապտոյտ փողոց ծայրովը, մօտ կ՚ժայթքեն քիթերնուն բերաննուն։ Շաքար, հէլվա, փոկեղ, ընկոյզ, սաքըզ լէպլէպիի ծախողներ երկարաձիգ կանչերով իրենց ներկայութիւնը ապացուցանելու կ՚ճգնին։ Աւանակներու խմբակ մը, պարարտ կիներու փունջ մը կ՚բերէ կ՚դնէ մեր ոտքերուն տակ և իրենց տաժանելի վերելքէն ու ծանրատաղտուկ բեռերէն ազատ՞ ըլլալնուն համար թէ երաժշտութեան խառնուած ըլլալու չերմ բաղձանքին անձնատուր, փոխադարձ կարգով ու յաջորդաբար արկածեան երգեր կ՚ըսկսին գեղգեղել։

Մեր բարեբախտները ու գաւազանները հոն ձգելով, իբր տեղին սեպհականութեան իրաւունքի նշան, ճամբայ կ՚ելլանք չրջան մը բոլորելու համար, ամբողջ այդ խմոցներուն, խաղացողներուն, ձայղներուն, զուարճացողներուն, բարձունքը թառածներուն մօտ։ Հոս, առաջին սեթին ծայրը, ամենալայն մասին վրայ, անասման սեղան մը կ՚սարքուի, սպասուհիներ, գաւազանդողդոջ կոչունք մըն է ադ, զոր «կորկոտաւոր» մեծ—ագա մը մտադրած է տալ այսօր, իր ապագայ իմամիներուն։ Ինք ու իր հրաւիրեալներն ալ քիչ անդին, ամբողջ զարահակուտ մը կ՚սարքեն, կ՚խօսին, կ՚ինդան, կ՚զռւարճանան։ Անոնց մեծ մասը, եռքէն եղած ապուռականի յուսակութիւններ, սեթ-սեթեալ չարժուձեւեր ու արհամարհող նայուածքներ ունին, իրենց չուրչի ժողովրդական բարքերուն համար անասման զարմացումներ կ՚կեղծեն, չի ճանչնալ կ՚ձեւացնեն, կ՚նեղնին, ու կ՚զուչանան խառնուելէ, իբր թէ իրենք տարբեր մոլորակներէ իյած ըլլային։ Վրայի չարկը նորէն խիրներ, նորէն նարկիլէ, նորէն նարտ։ Անոնց քովը չարաչար օղիաբանողներ, որոնց ոչ մէկը կ՚կասկածիմ որ պիտի կրնայ ոտքի ելլալ, երբոր ատենը գայ։ Երրորդ սեթին վրայ sans gêneը կ՚սկսի բոլորովին մեծ համեմատութիւններ առնել։ Երիկ մարդիկ, ներքին բաճկոնակով են, նոյն իսկ փողկապ ու օձիք հանած են, աւելի հանգիստ չարժուելու համար։ կիներ կան որոնք juponով են և զլխաբաց, վրանին գլուխնին չաղատուելու համար, ինչու որ սպասուար չունենալնուն, իրենք իրենց գործը ձեռքնին կ՚կատարեն։ Հոս ալ սեղաններ կ՚սարքուին, բայց աւելի մանրադիտական։ Շրջազգեստներ, կնկան գլխարկներ, վրանոցներ, հովանոցներ, ծառի ճիւղերէն կախուած կ՚խլրտին խրտուիլակի խօլական երեւոյթներով։ Չորրորդ յարկին վրայ, ծառէ ծառ ձգուած օրօրոց մը կ՚ճօճէ անդուլ։ Մարդիկ կան որոնք կրակ չինելու զգաշած են հոս ու հոն, սեթերէն քիչ անդին, և խոհանոցի փեթեռած հոմանարներով, կնկան նկարուն, նրբաձիգ հովանոցներով, գլխարկներով, փէլերով կ՚փչեն ու կ՚փչեն փայտի կտորանքներու ու ածուխի փշրանքներու վրայ՝ որոնք կ՚յամառին չվառիլ։ Ուրիշներ՝ միս անցընելու համար երկայն, բարակ ցպիկներ կ՚պատրաստեն։ Կան որ արդէն սկսեր են ամէն տեսակ բաներ եփելու և խոհանոցի ծառայուն արտաչնորհութիւններ քանձր ծուխերու հետ կ՚ալեծփին վարչին մինչեւ վեր, աջէն ձախ, ամէն դի։ Աղջիկներ ու կիներ, լիրան վերերը, մացառներու տակն կ՚սանհետանան բաներ մը փնտռելու պատրուակին տակ և իրաւցնէ ալ, տնաս պտուղներով բեռնաւորուած ոստեր կ՚բերեն մէկտեղ։ Տատաներ՝ իրենց պզտիկներուն հետ մէյտան—օյնիին չրջակաները կ՚դնգերին։ Սրիտասարդ աղջիկներ ու մանչեր, Հիւնքեար—Սուլուի ճամբան ի վեր կ՚երկննան և կ՚ուչանան վերադառնալու։ Ապահովաբար, անոնք ալ, տարիներ վերջը պիտի չուզեն յիշել այդ ճամբուն հրմայքները ու հանդիպումները։ Երիկ մարդիկ չատ չեն երթար գար և. ամէն մարդ իր նարտին վրայ հանգ կամ նարկիլէին փարած է սերտիւ։

Երրորդ սեթին հանդիպակած կողմը, բազմամարդ հաւաքոյթի մը մէջ, երիտասարդ մը, գլուխին վրայ նարկիլէներ, սեղաններ, օգքերուն տակ չիլեր ու գաւաթներ գրած, այսանգակ ու անլուր փոթթեր կ՚ընէ ճարտարութեան, հաւասարակշռութեան, թեթեւաչարժութեան։ Ամէն մարդ չունչը բռնած, սրտագողով կ՚նետուի անոր զարմանալաքանչ փորձերուն վերջէն սրտաիրի ծափելու, պտալօ պօռալու համար։ Անոնցմէ վեր, երգողներու խմբակէն մէկը, միսմինակը կ՚խաղայ, միսերը բոլոր թօթուելով, զապնակի պէս կծկուելով, նետուելով, փորը՝ հազարուս մէկ ուղղութիւնով խաղցնելով, թեւերուն վրայ կանգնած պարագելով, գարմիչելով, ցատքռտելով երգուած եղանակին հետ համընթացօրէն։ Երկրորդ սեթէն տղայ մը, վեր նայելու զգաղած, չափէն աւելի կ՚երթնի օրքանսիալի թաղարի մը՝ որ անդադրում, առաջին սեթը կ՚իյնայ, նարտի տուփի մը մէջ։ Ետեւէն ալ տղան կ՚երթայ կրնակի վրայ, նարտողներէն մէկուն գլուխը։ Բարեբախտաբար վտանգ չկայր։

Ձիգ մը կ՚ընենք և ամէնէն վերի յարկը կ՚գտնենք։ Հոս, «չէնլիք»ին ննջարանն ըլլալու սահմանուած է, կ՚երեւայ։ Վերջն վար խարիսխներ։ մնծեր, պզտիկներ, կիներ, մարդիկներ, խառն ի խառն, ծուռ լիտակ, քով քովի, պառկած կ՚քնանան։ Որը բանկոն հաներ բարձ է ըրեր և ինք չապկով է։ Միւսին բարտրսիւն վրան են ձգեր։ Հոս կին մը, չրջագգեստը վեր է ուռեր որ չի ճմրթկի և ձերմակ ոտկայտած ներքնազգեստը կ՚ցուցադրէ գուլպանեըրուն մէկ մեծ մասին հետ։ Ուրիշ մը՝ գլուխը թեւին վրայ քունը տարեր է։ Անդիմինը, խիստ անպատշաճ երեւոյթով մը պառկած է, առանց գիտնալու ընականաբար, քունին մէջ, և չատեր ծանրագին արդուզարդ ունին, ինչ որ անբացատրելի կ՚ծուի մեզ, մեր միտքին մէջ չի կրնար լուծ հաշտեցնել այդ բարքերը ու այդ տարազները։ Անդին, մարդ մը ու տղայ մը փոխատացօրէն կ՚իորթան։ կ՚փոթթանք աւելի վեր ելլել, ուրկէ վար տեսարանը ցնորեցուցիչ է ու մզգական։

Իրիկուան արեւը, երկնակամարէն վար թաւալած, ու նուազ զօրաւոր, ծառերուն մէկէն ու տակէն լոյսի առուներ կ՚հոսեցնէ զբօսավայրին վրայ, ժպտալից յետին քթթոմներու մէջէն, իր տրաժեչտի ոզիոյնը օրսկելով։ Մեր առաջքը, անդադրում կ՚պեղուի խոր ու չոր ապառնի մը պէս, որուն մէկ կողմը լեռնաքերթ, մացածին ալտարակի մը գագաթը ըլլալ կ՚կարծենք մենք, որուն գանագան չարկերուն վրայ, մարդկային գեհենագործ ու Բարելոնական մրչնակոյտեր կ՚վիժեժան, կ՚եռուզեռան։ Վերէն, ամէն քան պղտիկ կ՚երեւայ ու խառնակ, և սեթերէն ելեւէջողներու, երթեւեկողներու, կարօններու, սեղաններու, չիչերու, նարտի, նարկիլէի, լանկերնայի, ֆնացողներու, մոբացկաններու, ջուր կրողներու, կերակուր եփողներու, գլխարկներու, փեռաներու, սիմոններու, պռոտ արգուլարքերու, պարոզներու, ճայղներու, սիրաքանդներու, գինովներու, ձերմակ juponներու, badaudներու, աղջիկներու, պէպէներու, ծառերու, ծառիկներու, ծեղտաներու, անասնական sarabande մը, չմտորող չրջապար մը կ՚չարուանայ, ամէն կողմէ ծառացող մուներու ու խաղացող լոյսերու մէկէն, ապչեցուցիչ, անճմարտանման, երազային, հոմ ու օսկեզօծ պպզդումներով պրիսմակուելով։

ՉԻՖԹԷԼ—ՅԱՐԱՑ.

## ՀԵՐՊԵՐԴ ՍԲԵՆՍԸՐ

Կ՚արժէ այս տողերը նուիրել անգլիացի ամէնէն իսկատիպ և ամէնէն բեղուն մաքեր Հ. Սբենսըրի յիշատակին, որուն մահուան տարելիցն է Դեկտ. 10ի (Ն. Տ.) օրը, և որ կրցաւ հիացում առթել չատերու սրտին մէջ, իր խոհականութեամբ և իր սկզբունքներու ճշմարտութեամբ։ Մեր ժողովուրդն ալ քան մը կ՚պարտի մեծ մաքին, քանի որ Սբենսըրի ամէնէն ժողովրդական գրքոյկը, «Դատաւարականութիւն», հայերէնի թարգմանուած է, բայց Սբենսըրի արգասաւոր գործունէութեան լրումը «Ինտիւիտիւըլիզմ» անուն գիրքն է, որ Անգլիոյ մէջ հրատարակուելուս իր մահէն քանի մը ամիս յետոյ, և որուն համար Թոյդ սապէս գրեց այն ատեն. «Անիկա գործն է մարդու մը որ իր կեանքը վսեմ, անմնան նպատակներու նուիրեց և այնպիսի պարտականութիւն մը կատարեց որուն համար անգլիական փիլիսոփայութեան պատմութեան մէջ իրեն մօտեցող մը պիտի չգտնուի»։ Այս միջոցին Սբենսըրի «Ինքնակենսագրութիւն» ը գերմաներէնի թարգմանուելով կ՚հրատարակուի Շթուտկարտի մէջ, և Պէրլինի համալսարանէն Բրօֆ. Լուտվիկ Շգայն ամուսնի ընտրութեան վրայ մեծ փիլիսոփային վերջին գրքէն նաեւ մը կ՚արտատպէ Նոյե Ֆրայե Բրեսէի մէջ, որուն էական կէտերն ասսիկ. —

«Փիրմինկեամ, 18 Մարտ 1845։ Սիրելիս Լօթ.— Քու ընտրութեանդ մասին ինձմէ կծու քննադատում լսելու պէտք չունիս. գիտես արդէն թէ ես գերազանց գաղափար մը կ՚տածէի միշտ յանձին Օր. Էմիլի Լէօէի, ու կ՚հաւատամ որ դուն ալ քեզ համար այնքան նպաստաւոր գաղափար մը արժանացած ըլլալդ արդեամբ և փորձերով գիտէիր։ Որքան կարելի է գաւել, կ՚տեսնեմ որ զգացում և բանականութիւն կ՚դաչնաւորես քու վրադ, և այս իսկ կ՚թուի ըլլալ ինձ համար տեսական երջանկութեան գլխաւոր պայման։ Մինչ անպատեհութիւնը զոր կ՚տեսնեմ, սարիքի տարբերութիւնդ է, բայց այս առթիւ ալ իմ ըմբռնումներս գրեթէ ընդհանուր նախապաշարումէ մը կախում ունին քան թէ բանաւոր, տրամաբանական հիմերէ։ Ճիշդն ըսելով չկրցայ մտածել թէ ամուսնական այս նիւթի մասին մեր երթեւեկի տեսակցութիւնն քեզ համար այնքան չհետեւութիւն պիտի ունենար։ Հիմակ այդ ամէնը գիտեմ սակայն և կրնայ կ՚ուզեմ գերազանց բարութեանդ մասին ամբողջ ըմբռնումներս։

Նախ և առաջ կ՚համաձայնիս որ ընդունիմ էակներուն հետ համախոհութիւնդ թէ առնի և կնոջ միջեւ սիրոյ ճշմարիտ զգացումն այն պատճառաւ կ՚գլէ կ՚անցնի, կ՚գերազանցէ ուրիշ ամէն բան, որովհետեւ ամէն մարդ ուրիշի մ՚իտքն է։ Այս տեսութեամբ անգամ մ՚ալ կ՚տեսնաւոր թէ ամուսնական կեանքի մէջ երջանկութեան նախապայման խելոք արատցման տեղ ըզգալութիւնն է, և ճիշդ այս հայեցակէտին վրայ վիմելով է որ, ամուսնացդիք սովորաբար այնքան հասարակօրէն իրենց պարզած արատքին մեծ ընտանեութեան և անմոյթ անհոգութեան տեղ տան եւ է ուրիշ անձէ մ՚աւելի խոհ ճշտապահութիւն ի ցոյց դնել չանալուն էնին։

Երբեմն՝ ամէն զատ հաւասար իրաւանց կատարեալ գիտակցութիւնը տեսնուելու էր, և ամուսնացող կողմերէն և ոչ մին իր ոյժերուն և իրաւանց վրայ միւսէն աւելի մեծ պատնջկատութիւն մ՚ունենալու էր։ Ասոր և կնոջ յարաբերութիւնն — որուն մէջ ամուսնացողներէն մին միւսին գործունէութեան վրայ տիրապետութիւն կը բանեցնէ, — նախնական տուրկ վիճակի մնացորդէն քնաւ չի տարբերիր։ Այս տեսակ կացութիւն մը անչուշտ սիրոյ մացքուր և անբիծ չէնքի հիմ չի կազմեր։ Ի՞նչպէս կարելի է իբր իր իսկական պարագնահատութեան նայիլ այն էակին, զոր իբր անչան առարկայ, երեսէ ձգեր և ա-

ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆ «ԲԻՒԶԱՆԴԻՈՆ»Ի

ՀԵՆՐԻ ՍԵՆԳԻԵՒԻՉ (56)

## Բուլանիեաքի Ընտանիքը

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ.—Դ

Դեռատի կինն այգերուն առջեւ անդադար կ՚տեսնէր ամուսինը Տիկին Մացքոյին հետ պարելու խանդավառութեան մէջ, մինչ ականջին կ՚Թրեռային Անդէլին խօսքերը. «Ա՜հ, որքան կ՚ատեն ամէնքն ալ, նոյն իսկ լաւագոյն ճանչցածները։» Բուլանիեաքի բազուկով չղնաչատած էր գինքը, իրեն դէմ սեղմած, ամբողջ ճամբորդութեան միջոցին։ Մաթի կ՚զգար փափաքուած հանդարտութիւնը, կասկածները կ՚անհետէին, պիտի ուզէր գինքն հարցափորձել այնպէս որ կարող իր տագնապները, և մէկ բառով զանոնք փարատելու, վանելու հարկադրել գինքն անմիջապէս։ «Եթէ միս չսիրեր, կ՚խորհէր Մաթի, մինչ բոլոր այս գործերով իննամքներով պիտի չզնապատչէր գիս։ Ո՛չ, այսօր ալ չպիտի հարցափորձեմ գինքը։»

Միեւնոյն վայրկեանին, Բուլանիեաքի, կրած տպաւորութենէն ազդեցութեան տակ, սա՛ տպաւորութեամբ թէ Մաթիի մէջ միայն պիտի գտնէր ճշմարիտ սէրը, ճշմարիտ երջանկութիւնը, անոր վրայ կը ծանր զլուխը, և մեղմօրէն կ՚համբուրէր ճակատը։

«Վազն ալ չպիտի հարցափորձեմ գինքը»։ կ՚ըսէր Մաթի իւրովի, խոնջած գբօսութենէն կրթնցնելով ամուսինն ուսին վրայ։ Ու վայրկեան մը վերջ.

«Երեքշաբթի առտու մը, եէնի—Մահալլէէն քանի մը ընկերներ, ժամադրութիւն կատարած էին իրարու, կէս օրէ վերջը Քէսթանէ—Սուլու երթալու, ինչու որ այն օրը հոն, նորէն չէնլիք կայ եղեր, թէ՛ երեքշաբթի,— տեղին օրը,—և թէ՛ Հայերուն, Յոյներուն ուսն ըլլալուն համար։ Փոչպատ, ձերմակ ճամբուն վրայ կառքերով, աւանակներով, քալելով, մեծ բազմութիւն մը զուարթօրէն կ՚գնար երթեւեկող հոսանքի մը պէս, միօրինակ պէս, դէպ ի լերան հոին, ձորին խորը, ծառուտներուն մէջ, անկէց մագլցելու համար կարճ զառիվեր մը։ Ճամբան. ընկերներէս մէկը, աւանակ նստած խնդապատաս ազգկան մը, իրեն ծանօթ բնականաբար, կ՚նարցնէ թէ ո՞ւր կ՚երթայ։

—Շագանակ—Ջուր, կ՚պատասխանէ ան, յանկարծական անդրդուելի լրջութիւնով ու գրաբարեան վայել վեմ, բարձրաթռիչ նայուածքով։

Շագանակ—Ջուր. ինքզինքիս կը բռնենք քահքահներ չի իրցնելու և ապչիկը չի խանդեցնելու համար, ինչ որ իրաւամբ կնամեծարութեան ու քաղաքավարութեան հակառակ պիտի ըլլար։ Բայց, ապահովաբար, ապագայ «բաւի սառնուչի» մը խմորը կայ այդ աղկան մէջ, ո՛ Քրիզանդէմ։ Եւ ինչո՞ւ զարմանալ, երբ անդին գիտական բառարաններ ունինք, ուր Մօն—Պլանը. Սպիտակ Լեռն է ! Օ՜հ։

Երբ որ հոն կ՚նամինք, արդէն իսկ նայելու տեղ չկայ և չենք գիտեր որ, մենք եւքը եկող այն անհամար բազմութիւնը ո՞ւր պիտի սղմի։ Ոաքի տակ տեղ մը, մեծաբերձ ծառի մը տատրոը, օթեանոներուն ալեկոծութեան մը մօտ, կը թխմուինք, կ՚նամինք։ Ծառնակութիւնը ու վժւուքը անհնարագրելի են։ Սէրերը խակապէս լեր լեցուն են, մեծամասնօրէն կիներով ու աղաքներով, և ակամայ կ՚խորհիմ եկեղեցիներուն «կանանց յատուկ» օրերուն։

Երբ մարդ, փոչիից չօսէին տաքէն ու սեպ վերելքէն քրտնած ու յոգնած, կուգայ հոս, հովանուտ ու օդաւէտ այս բարձրաւանդակին վրայ, իրաւ է որ առողջին անգամ գոհունակ տպաւորութիւն մը կ՚ունենայ։ Աստիճանաձեւ ու խիտ խիտ խռուացած բարձրաբերձ ու հնաւորց ծառեր, հրապուրիչ պուրակ մը կ՚կազմեն։ Առաւօրւն ամէն կողմ ցրիցնուած օրթանոցներ, իրենց լայնատփիւռ բուսականութիւնով ու գունագեղ, գնդաձեւ ծաղիկներով, նայուածքդ կ՚գրաւեցնեն։ քամբոս ջրիկներով ու ելեւէջներով սեթերուն կախուած պարտէզնիւրեր, և գետնայարկին՝ վարդագոյն լայն աւազանի մը տեսքը կուտան։ Սաղարթակուռ կամարները կ՚կիչխան մեր գլխուն վրայ, ուրկէ հազիւ երբեմն, պզտիկ կապոյտ աչքերու պէս, երկինքի պատառատուն պատառներ կ՚պսպղան։ Դէմը, դալարագեղ խորխորատներէն անդին, լեռներու չարքեր կ՚ելեւէջնին, ամանք իրենց քամակի կանանչ մուշտակին թաւիչ չուքը չդնելով երկինքին կապոյտ այտը, ուրիշներ՝ իրենց մերկ փորերը ու կաւային խառները ցուցադրելով ու ցոլացնելով աքեւի չեղտ չառաւիղներուն տակ։

Երեքշաբթի օրերը, վարը, Ֆրէնտը—Սուլու Մեկտեպ ցօմնա կայ,—օ՛ն, օ՛ն, այսօր անչուշտ բրածոներուն ածկն է,— և միլիարթի պահերուն տասվուլ զուրնան մեղմացած եղանակներ կուգան հեռուէն ու ծառերուն մէջէն, անտառային ու գեղջկական ժամանցներու վերյուշումը ինկաւ։ Պարտք մը վճարելու համար, ուրիշ պարագեր կ՚ընէր։ Ինդիրն, ամէնէն աւելի, անմիջական պէտքերը յարգելուն մէջ կ՚կայանար։ Ատոր մէջ այնպիսի խելացութիւն մը և այնպիսի կորով մը ցոյց կուտար որ, եթէ կեանքին միայ ուղղութիւնը չըլլար, զինքն անտարակոյս ընկերական բարձր դիրքի մ՚առաջնորդած պիտի ըլլար։ Կատկին չնջումը կրնար դեռ ամէն բան փրկել։ առ այժմ, պէտք էր, բանի մը չնայելով, իրարու միացնել վերջին այն թելերն որ փրթած էին։ Նուաստացուցիչ և դժուարին գործ։ Մացքօ պարտաւորեցաւ «բարեկամական ծառայութիւն» մը խնդրել Բուլանիեաքիէն, ուրիշ խօսքով՝ մէկ քանի հազար րուպի երաշխաւորութեան դրամ։ Բնութեամբ ծառայասէր և նոյն իսկ վեհանձն, Բուլանիեաքի, գրա՛ւ փոխ տալու մասին, կասկածոտութիւն հարկադրող տեսութիւններ կ՚մտածանքեր։ Ուստի, տատրագրութիւնը մերժելով հանդերձ, Մացքոյին կ՚պարզէր այն սկզբունքները որ կ՚որոչէին իր վարուելու կերպը, ամէն անգամ որ բարեկամներու միջեւ դրամական խնդիր մ՚ըլլար։

—Այն ատեն երաչխաւորութեան դրամ կրնամ տալ երբ ինծի համար նպաստաւոր բան մը կրնամ ակնկալել անոր հետ։ Ասիկա սկզբունք մ՚է... բայց միւս տրամադրելի գումար մ՚ունիմ, պատրաստ՝ ծառայելու դրամական վայրկենական տագնապներ կրող բարեկամացս։ Ծուռտատացկան կացութիւններու մէջ, ձեռքս կ՚քաշեմ... և կ՚նախընտրեմ աւելի ուշ ատենս ուան համար յետաձգել բարի ծառայութիւնները։

—Ինչ որ կ՚նշանակէ, յարեց Մացքօ չոր ձայնով, թէ կ՚ուզես անձնական կարելի օգնութեան տարտամ յոյս մը թողուլ ինձ, երբ ա՛լ հրապարակի վրայ սրնանկ հոչակուած ըլլամ։

—Ո՛չ, այդպէս չէ.... Ըսել կ՚ուզեմ թէ, եթէ այդ ազէտքը վրայ հասնէր, պիտի կրնայիր քու պէաքերուդ գործածել կանխաւ հատուցած դրամս, կամ լաւ ևս նոր գործ մը փորձելու գործածել զայն։

Մացքօ վիրաւորուած վգաց ինքզինքը։

— Սիրելիս, գուն դիս իրականէն ապուռի մատի, յոռի վիճակի մէջ թաթղուած կ՚տեսնես դիս... Անցողական... և քիչ ծանր հանգամանք ունեցող նիւթական տագնապի մը վրայ է միայն խնդիրը... կ՚գնահատեմ բարի դիտաւորութիւններդ, բայց, այսօր իսկ, իմ ապագայի մե՛ծ յոյսերս չպիտի փոխէի քու բոլոր երաչխաւորութեանդ հետ... Ուստի ա՛լ միա՛յն աղաչանք մ՚ունիմ քեզի ուղղելիք... Ա՛լ չխօսինք այս նիւթին վրայ։

Դադին տիկիններուն միանալ սրահին մէջ, երկուքն ալ բաւական յոռի տրամադրութեան մէջ, մին՝ որովհետեւ ծառայութիւն մը պահանջած էր, միւսն՝ անոր համար որ մերժած էր զայն։ Այս ներհակութիւնը, այս սրտնեղութիւնն ա՛լ աւելի ածեցաւ Սթասի մէջ երբ ինքզինքը Տիկին Մացքոյին և կնոջն առջեւ գըտաւ։ Իրարու հետ կ՚բաղդատէր դանոնք։ Առաջինը պահած էր իր կուսական ձեւերուն բոլոր փափկանազութիւնը։ Հիմա մանուանդ, թեթեւ չրջազգեստին մէջ, Մաթիի քով, դէմքը նուագկոտ ու ծուլութիւն արտայայտող, բոլորովին երիտասարդ աղջիկ մը կ՚երեւար։ Բոլանիեաքի հասկցաւ իսկոյն թէ այս մտքին գրգռնութիւնը ծանր փորձանք մը պիտի ըլլար առաքինութեան ուժը ջլատող։ Այս կնոջ միտին հրապոյրն անդիմադրելի զօրութեամբ մը կ՚ներգործէր իր վրայ։ Նորէն հրապոյրին անձնատուր զգաց ինքզինքը։ Երեկոյին, երբ նորէն մինակ գտան զիրար, Բոլանիեաքի իմացուց Մաթիին ինչ որ Մացքօ խնդրած էր իրմէ։

—Կ՚կարծե՞ս, ըսաւ Մաթի, որ փոխատուիք այդ գումարդ կորսնցնես։

=Գուցէ այո՛, և թերեւս ոչ։

Եւ ինքնահաւանութեամբ մ՚աւելցուց։

—Երբ խնդիրը կարծր, անդրդուելի երեւնալու վրայ է, խնդրն ալ առավ կ՚ղնեն։ Պիժիել չա՛տ աւելի կակուղ է։

=Իրականէն աւելի չար մի՛ ցուցներ ինքզինքդ... Ատոր ապացոյցը սա է որ Մացքոյին խնդրքը մերժելը դժուարին եղած է քեզի համար։

—Անտարակոյս, հաճելի բան մը չէ՛ տեսնել մարդ մը որ կ՚տապալի, կ՚տապլտկի մէկ քանի հազար րուպիի խեղճ գումարի մը համար...

Մաթի նայուածքով կ՚հարցափորձէր զինքը։ յետոյ վերջապէս երկչոտութեամբ մը հարցուց.

—Ես իրաւ այդքան դժուար պիտի ըլլար քեզի՝ իրեն օգնել։

=Ո՛չ, նոյն իսկ պիտի ըսեմ թէ չէ. քերուս տամարը հետս առած եմ... Գիտե՞ս...։

Ու սկսաւ խնդալ։

—Օ՛հ, օ՛հ, Տիկինը կ՚պաշտպանէ իր վաղեմի փաստաբան սիրահա՜րը... Ա՜սիկա ինծի մտածե՛լ կուտայ։

=Ո՛չ, ըսաւ ինքն ալ խնդալով։ Հոս խնդիրը Մացքոյին վրայ չէ՛ այլ քո՛ւ վրադ։ Սա մէկ քանի հազար րուպիը կ՚արժէ որ հոգ պատճառէ իմ սիրելի Սթասիս։

Բոլանիեաքի գգուեց անոր մազերը։

—Դուն սակայն իրա՛ւ պզտիկ բարի կին մ՚ես։

Ցետոյ, վայրկեան մը վերջ, աւելացուց.

—Վերջապէ՛ս, որոչէ՛. մէ՛կ, երկո՛ւ, երե՛ք... ասո՛նք թէ չտանք այդ գումարը։

Մաթի, առանց պատասխանելու, սկսաւ քթթել աչքերը։ Երկուքն ալ զգաստութեամբ ողողած զգացին սրտերնին։ Բայց Բոլանիեաքի չընդունիլ կեղծեց, թողլով որ կինն աղաչէ իրեն.... Ակառներուն մէջէն կ՚մրմռար ինքզինքին.

—Ահա՛ թէ որո՞ւ կ՚ըսեն ոսքի տակ իյնալ՝ խոնարհիլ... Հայտէ՛, ճամբադ քա՛ւէ, գիշեր ատեն, անանձալով. գնա՛ աղտկի Մ՚. Մացքոյին որ հաճի ընդունիլ քու դրամդ, որովհետեւ այս չփացած տղան ա՛յսպէս որոչած է։

Մաթի, սիրան ուրախութեամբ ողողուած կ՚զգար, որովհետեւ ամուսնին կողմէ «չփացած տղայ» կ՚յորջորջուէր։ Բոլոր հին տխրութիւնները, տագնապները, անհանգստութիւնները անհետացան կարծես այս փայփայիչ խօսքին թողած հմայքին տակ... Լուսաղող աչքերն անոր վրայ յառած կ՚մնային անպատմելի զօրավանդով մը։

— Պէ՛տք է որ անպատճառ այս իրիկուն իսկ երթաս, հարցուց։

=Անտարակոյս։ Մացքօ վազը կը մնկնի, առտուան ժամն ութին։

—Լծել տուր ժօկ—գոթիը։

=Աւելորդ է, օդը գեղեցիկ է, ճամբան երկար չէ՛, հետոտն պիտի երթամ։

Ողջագուրեց զայն ու ճամբայ ելա

# ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՕՐԳԱՆ

ՈՒՐԱԽԱՑԻՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՑ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ ԵՎ ՔՈՅՐԵՐ

Ուրախությամբ ենք հաղորդում մեր ընթերցողներին, որ Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն Խորհրդի նախագահության հրավերով Հայաստան է ժամանել Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում ապրող հայերի պատվիրակությունը։

Պատվիրակությունը կազմված է 203 հոգուց։ Նրանց մեջ կան գիտության, արվեստի, գրականության, արդյունաբերության, առևտրի, գյուղատնտեսության, կրթության, առողջապահության, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ։

Պատվիրակությունը ժամանել է Երևան հոկտեմբերի 2-ին։ Նրան դիմավորել են Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն Խորհրդի նախագահության անդամներ, Հայկական ՍՍՀ նախարարների խորհրդի նախագահ Ա. Ի. Կոստանյանը, Հայկական ՍՍՀ նախարարների խորհրդի նախագահի տեղակալներ Ա. Ա. Ղազարյանը, Ա. Ա. Ղուկասյանը, Հայկական ՍՍՀ նախարարների խորհրդի նախագահության անդամներ, Հայկական ՍՍՀ նախարարների խորհրդի կոմիտեների նախագահներ, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն Խորհրդի պատգամավորներ, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն դատարանի նախագահ Ա. Ա. Ղազարյանը, Հայկական ՍՍՀ գլխավոր դատախազ Ա. Ա. Ղուկասյանը, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ

Հատոր առաջին

Հրատարակչություն «Սովետական գրող»

Երևան, 1957

Հայ սովետական գրականության պատմությունը ներկայացնող այս հատորը ընդգրկում է 1917 թվականից մինչև 1941 թվականը ընկած ժամանակաշրջանը։ Հեղինակը հետևում է գրականության զարգացման գործընթացին՝ կապելով այն հասարակական-քաղաքական կյանքի իրադարձությունների հետ։ Առանձին գլուխներ են նվիրված Հոկտեմբերյան հեղափոխության արձագանքին հայ գրականության մեջ, Ավետիք Իսահակյանի, Հովհաննես Թումանյանի, Եղիշե Չարենցի, Դերենիկ Դեմիրճյանի, Վահան Տերյանի, Գևորգ Էմինի, Պարույր Սևակի, Համո Սահյանի, Նաիրի Զարյանի, Հրաչյա Քոչարի, Աբովյանների, Րաֆֆու, Պեշիկթաշլյանի, Շիրվանզադեի, Մուրացանի, Թեքեյանների, Զոհրապի, Վարուժանի, Սիամանթոյի, Ռուբեն Սևակի, Ավ. Իսահակյանի, Ե. Թադևոսյանի, Ս. Կապուտիկյանի, Ա. Ահարոնյանի, Ս. Զորյանի, Ա. Շիրվանյանի, Ա. Ալազանի, Ա. Ղազարյանի, Ա. Ջիվանու, Ա. Ծատուրյանի, Ա. Ղամարյանի, Ա. Ալավերդյանի, Ա. Ասատրյանի, Ա. Ղանալանյանի, Ա. Ղուկասյանի, Ա. Ղուկասյանի, Ա. Ղուկաս

# ԱՂՋԻԿԸ ԴԵՊԻ ՈՍԿԻ ԼԵՌՆԵՐ

(122)

ԲՐԻՄԱԶ ԳՐԱԾ

Ա.—ՈՍԿԻ ՈՒՐՎԱԳԸ

Երբ ծովահենները տեսան, որ ինքնաթիռը ուղիղ գնում է դեպի Ոսկի լեռները, նրանք հրամայեցին օդաչուին իջնել ցած, որպեսզի նրանք էլ կարողանան ոսկի հանել։ Բայց օդաչուն ասաց, որ ինքնաթիռի վառելիքը սպառվում է, եւ եթե նրանք չվայրէջք կատարեն, ապա ինքնաթիռը կրակ կբռնկվի եւ կպայթի։ Ծովահենները վախեցան եւ հրամայեցին օդաչուին վայրէջք կատարել։

Ինքնաթիռը վայրէջք կատարեց Ոսկի լեռների ստորոտում։ Ծովահենները դուրս թռան ինքնաթիռից եւ սկսեցին ոսկի հանել։ Նրանք ոսկին լցնում էին պարկերի մեջ եւ դնում ինքնաթիռի մեջ։ Երբ ինքնաթիռը լիքը լցվեց ոսկով, ծովահենները հրամայեցին օդաչուին թռչել դեպի ծով։

Ինքնաթիռը թռավ ծովի վրայով եւ հասավ մի կղզի, որտեղ ծովահենները ուզում էին ոսկին թաղել։ Նրանք ինքնաթիռից դուրս թռան եւ սկսեցին փոս փորել։ Փոսը փորելուց հետո նրանք ոսկին լցրին փոսի մեջ եւ ծածկեցին հողով։ Ապա նրանք ինքնաթիռ նստեցին եւ հրամայեցին օդաչուին թռչել դեպի ծովահենների կղզի։

Ծովահենները կարծում էին, որ ոսկին թաղել են ուրիշ ոչ ոք չգիտի։ Բայց օդաչուն գիտեր։ Նա ինքնաթիռը վայրէջք կատարեց ծովահենների կղզում եւ ասաց նրանց, որ ինքնաթիռի վառելիքը սպառվում է։ Ծովահենները հավատացին եւ սկսեցին ինքնաթիռ նստել։ Նրանք ոսկին թողեցին կղզում։

Ծովահենները ինքնաթիռով թռան դեպի ծով։ Նրանք ուրախ